

MIRALLS

Francesc-Josep Deó

“Sovint no sabem analitzar els continguts dels mitjans de comunicació”

pàg. 4 i 5

TRANSFORMACIONS

Sindillar: el primer sindicat de treballadors i treballadores de la llar a l'Estat espanyol

pàg. 6 i 7

DIRECTA 256

11 de gener de 2012

IL·LUSTRACIÓ:
Frnçois Pagès

Polítiques culturals a Catalunya: crònica d'una deslegitimació anunciada

Per què la política cultural es percep cada vegada menys com una política pública realment necessària? Per què les retallades en l'àmbit de la cultura han estat rebudes amb una indiferència relativa pel conjunt de la societat? Per què sembla que la cultura s'allunya dels esdeveniments més repolilitzadors dels últims temps a Catalunya? A continuació, mirarem d'explorar els motius d'aquesta manca de legitimitat de les polítiques culturals.

Nicolás Barbieri
afons@setmanaridirecta.info

La crisi de caràcter múltiple a la qual assistim des de fa temps ha posat en evidència determinats dèficits que tenen un recorregut històric. Un d'ells és la manca de legitimitat de la política pública per intervenir en l'àmbit de la cultura. És a dir, la política cultural es percep cada vegada menys com una política pública realment necessària. És en aquest context on podem ubicar les retallades pressupostàries que va experimentar el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya el 2011, d'entre un 13 i un 15%, segons les fonts que vulguem escollir. O fins i tot la recent dimissió de gairebé la totalitat de membres del plenari del Consell Nacional de la Cultura i de les Arts (CONCA).

—
“Si bé és cert que la Plataforma No Retalleu la Cultura ha manifestat la seva oposició a les retallades culturals, la repercussió i el suport més enllà del sector cultural han estat limitats”
—

Però també és en aquest context de manca de legitimitat on cal situar la relativa indiferència amb la qual el conjunt de la societat ha rebut les retallades (no només de caire pressupostari) en l'àmbit de la cultura, al menys si les comparem amb la reacció en defensa d'altres serveis públics. Si bé

és cert que organitzacions de professionals del sector cultural, agrupades a la Plataforma No Retalleu la Cultura, han manifestat la seva oposició a les retallades, la repercussió i el suport més enllà del sector cultural han estat limitats. Lluny d'una mirada corporativista sobre la responsabilitat dels poders públics i del sector privat, cal preguntar-se pels motius d'aquesta manca de legitimitat i d'aquesta indiferència. Apareixen tres dilemes com a claus per respondre aquesta qüestió.

El divorci entre cultura i política

Una pregunta explícitament provocadora: creieu que el sector cultural més organitzat de Catalunya ha tingut un paper rellevant en el desenvolupament del moviment del 15-M? La sensació és més aviat la contrària. Exceptuant l'acció de la Comissió de Cultura de l'Acampada de Barcelona, la participació del col·lectiu d'artistes, gestores i responsables de les organitzacions culturals públiques i privades en un dels processos més repolilitzadors que hem viscut des de fa temps ha estat molt limitada. Aquesta situació, que pot semblar paradoxal, resulta lògica si pensem en les relacions històriques entre cultura i política.

La cultura associa pols oposats, és un espai de conflictes i consensos, d'identificació i de descontent, de definició d'alternatives i de presa de decisions. No obstant això, aquest caràcter eminentment polític de la cultura ha estat identificat com un problema a resoldre per les polítiques públiques i no com una oportunitat. En general, quan ens referim a la política en l'àmbit de la cultura, la definim com un espai instrumental de profit partidista. Com la lluita entre determinades elits per aconseguir vots i influència en els

poders públics. A Catalunya, durant un bon temps, la política cultural ha estat un espai molt reduït d'acords tàcits i lluites d'aquest tipus. En primer lloc, durant la llarga etapa de transició cultural que van significar les polítiques culturals convergents dels anys 80 i 90. Però també durant l'intent d'introduir alguns canvis en la política cultural de la Generalitat dels últims anys. La deriva del CONCA n'és un exemple.

La idea d'un consell de les arts a Catalunya neix amb l'objectiu de crear un espai de defensa de l'autonomia dels agents culturals respecte dels vaivens de la política partidista, però, també, com a espai de crítica de la política cultural convergent de finals dels anys 90. Un espai compartit, a priori, entre membres del PSC i bona part del sector cultural. Ja sota la presidència de Pasqual Maragall, es crea un comissariat específic, dirigit per Josep Maria Bricall, que elabora una proposta de model de consell. Tanmateix, la posterior negociació per a l'aprovació de la llei resta tancada a una part del sector cultural. El CONCA neix amb una profunda concepció despolititzadora de la cultura.

Les responsables de la política cultural de la Generalitat i els partits polítics majoritaris van entendre el CONCA com un espai de pressió dels col·lectius professionals de la cultura. Així doncs, la preocupació principal va ser limitar les seves competències executives. El govern i les organitzacions professionals competeixen pels recursos i aquestes últimes se centren en la promoció d'un consell executiu, però d'àmbit reduït (la creació artística) i amb un marcat caràcter sectorial. En definitiva, el CONCA implica un can-

vi en les polítiques culturals de Catalunya, però no una transformació de les relacions entre govern i agents del sector cultural. Es reproduïx la distància i la desconexió entre aquells sectors que fan les polítiques culturals i el conjunt de la ciutadania, entre les que poden influir en aquestes polítiques i moltes altres organitzacions que queden al marge. Qui fa política, es diu, és el govern i no el CONCA.

La deriva posterior del CONCA s'entén més clarament a partir d'aquesta manca de legitimitat inicial. El seu finançament dèbil, la seva autonomia restringida, la renúncia del seu primer president Xavier Bru de Sala, el reconeixement limitat de les membres del plenari i la seva dimissió gairebé en bloc, així com les retallades pressupostàries i de competències de la llei òmnibus són indicadors del mateix fenomen: un divorci profund entre cultura i política.

Polítiques culturals: polítiques socials i polítiques industrials?

Quin tipus de polítiques són les polítiques culturals? Es tracta de polítiques socials i educatives, com ara les de les biblioteques públiques? Es tracta de polítiques de desenvolupament empresarial, com ara determinats programes de suport a la indústria cultural? Es tracta de polítiques lingüístiques? L'expansió de les idees i els valors associats a la cultura ha comportat l'ampliació del camp d'acció de les polítiques culturals. La política cultural a Catalunya ha experimentat canvis més que significatius durant l'última dècada. Els governs han buscat una manera d'actuar que fes compatible la promoció de la indústria amb la de la creació, el desenvolupament dels sectors pro-

fessionals amb el de les artistes, les polítiques de promoció econòmica i les de nomenclatura nacional.

La cultura s'ha entès com un sistema productiu, com un procés d'acumulació de béns, coneixements i valors. En aquest sentit, podem interpretar una altra de les mesures de la llei òmnibus: la creació de l'Institut Català de la Creació i de les Empreses Culturals. En la societat postindustrial, la cultura, en tant que creativitat, s'ha consolidat com a matèria prima de l'economia. La cultura s'ha entès com una condició d'existència de l'economia i la societat.

“La política també és l'espai de gestió del conflicte i el consens, l'espai d'intersecció de projectes individuals amb d'altres col·lectius, una via per generar valor públic”

Ara bé, aquest gir en les maneres de fer política cultural i en la concepció de la cultura també explica la indiferència amb què han estat rebudes les retallades en aquest àmbit. Les responsables dels poders públics no han pogut o no han volgut sortir d'una lògica de competència instrumental. Les polítiques culturals s'han dedicat, en bona mesura, a intentar demostrar la seva utilitat per al desenvolupament econòmic i social. Però el problema més significatiu és que ho han fet sense qüestionar-se el seu valor públic. La justificació de l'acció pública en l'àmbit de la cultura s'ha centrat més en els aparents beneficis generats per a

les consumidores (individuals) i molt menys en les seves repercussions de caràcter col·lectiu. El resultat ha estat l'ampliació de la distància entre les institucions i les pràctiques culturals del conjunt de la ciutadania, entre la cultura i determinats valors permanents com l'equitat o la justícia. L'orientació de les polítiques culturals que entén la cultura, primordialment, com un valor afegit de caràcter immaterial ha implicat un doble procediment: un cert reconeixement de la importància social i econòmica de la cultura, però també la seva consideració com a analgèsic per desinflamar desigualtats socials i econòmiques. D'aquí, també, la minva en la seva legitimitat.

Polítiques culturals: per a qui?

A qui s'adrecen les polítiques culturals? Quin és el grup objecte de les seves accions? És el conjunt de la ciutadania? Alguns col·lectius amb menys possibilitats d'accés i participació? Sectors industrials o significativament professionals? Artistes i creadores? De la mateixa manera que les polítiques culturals han anat ampliant el seu camp d'acció, els governs han anat construint les seves interlocutores. Les polítiques culturals s'han sectorialitzat (polítiques per al cinema, per a la música, per a les arts visuals, etc.) i els governs han buscat interlocutores a cada sector. Les seves agents (artistes, empreses, associacions i d'altres organitzacions) compten amb informació i recursos que els governs necessiten per elaborar i implementar polítiques. Fins i tot, moltes d'elles poden ajudar a ampliar la mirada de les polítiques i a incorporar col·lectius amb menys possibilitats d'accedir i participar de la vida cultural pública.

Però, a Catalunya, aquesta manera de fer polítiques culturals també ha implicat la reproducció de la distància entre el sector cultural i la resta de la societat. S'ha acceptat que els problemes de cada parcel·la cultural eren únics i desvinculats d'antigues i noves desigualtats de caràcter més general. S'ha cregut, per exemple, que els problemes de l'art són els problemes de les agents (públiques i privades) del sector artístic. I que les solucions han de ser pensades i dissenyades gairebé exclusivament per i per a aquestes parcel·les. En definitiva, hem confós les interlocutores amb les destinàries de les polítiques culturals.

La pèrdua de legitimitat del govern per actuar en l'àmbit de la cultura no ve donada pel fet d'atendre i respondre a interessos particulars (econòmics, artístics, nacionals, etc.), sinó per fer-ho sense una estratègia que permeti revertir sobre el conjunt de la ciutadania unes accions dirigides a col·lectius determinats. I el moment actual de la política cultural a Catalunya no s'escapa d'aquesta dinàmica. En bona mesura, aquest ha estat l'escenari que ha portat el CONCA fins al moment actual. Però les lluites actuals pel control de les institucions culturals entre administracions o la manca de debat i transparència sobre el futur de determinats equipaments també són exemples de l'aïllament del sector cultural. Resulta lògic que el conjunt de la societat no se senti interpellada davant la retallada de serveis públics en l'àmbit de la cultura.

Les polítiques culturals poden generar valor per al conjunt de la societat. D'alguna manera, el futur de la seva legitimitat dependrà d'això

I és aquí, justament, on cal recordar que la política és molt més que la lluita per determinats recursos: la política també és l'espai de gestió del conflicte i el consens, l'espai d'intersecció de projectes individuals amb d'altres col·lectius, una via per generar valor públic. I la cultura? La cultura no és una esfera elevada i diferenciada de la política. Potser, si reconeixem això, podrem tornar a defensar les polítiques culturals com una manera legítima de fer política amb la cultura, des de la cultura, en la cultura. Les polítiques culturals poden transformar la realitat i evitar reproduir les relacions establertes dins el sector de la cultura. Les polítiques culturals poden generar valor per al conjunt de la societat. D'alguna manera, el futur de la seva legitimitat dependrà d'això.

De les polítiques de proximitat a les polítiques del comú

Comerç de proximitat, justícia de proximitat, policia de proximitat, equipaments culturals de proximitat... Davant la llunyania i la rigidesa de les polítiques públiques tradicionals, des de fa un temps, la proximitat apareix com la manera d'apropar els governs i la classe governant als problemes i demandes de la gent, sobretot pel que fa a les polítiques i els governs locals. Davant la distància que imposen els governs centrals, les polítiques de proximitat permetrien oferir respostes alhora concretes i integrals, democràtiques i eficaces. No obstant això, a vegades, la proximitat es presenta gairebé com a recurs d'un realisme màgic de la política.

Però si la idea de proximitat pot acabar sent una resposta conservadora que permeti als governs sortir del pas davant la crisi de la representació política, també ha aconseguit obrir un debat clau per a les polítiques culturals. L'interès públic ja no és quelcom determinat per una autoritat centralitzada i abstracta. En una societat individualitzada, els poders locals, la societat civil i moltes comunitats tenen la seva pròpia concepció del bé comú i han

aconseguit gestionar béns comuns (naturals, culturals) de manera sostenible i socialment justa.

En l'àmbit de la cultura, no cal dir que el desenvolupament tecnològic (i d'Internet) ha modificat l'escenari i ha posat en relleu aquest debat. Però estem davant un canvi més profund, que evidentment comporta riscos, però, sobretot, una oportunitat per a les polítiques culturals. Els canvis en les maneres de crear i distribuir la cultura, en definitiva, de participar de la vida cultural, desborden la lògica de proximitat dels equipaments culturals. Davant d'això, les polítiques del comú entenen la cultura com quelcom públic, és a dir, heterogeni, divers, conflictiu. Perquè, com escriu Jesús Martín-Barbero, l'espai d'allò públic, si vol ser l'espai dels interessos comuns, ha de ser conflictiu perquè els comuns són molt diferents i tenen interessos diversos.

I com són les polítiques d'allò comú? Doncs encara no ho sabem exactament, però cal posar atenció a aquelles polítiques que entenen la cultura com un bé comú, les polítiques que donen suport (sense deixar d'assumir

la seva part de responsabilitat) a models de gestió híbrids que fugen tant de l'excés d'institucionalització com de mercantilització, les iniciatives culturals que es preocupen pel seu retorn públic. Alguns exemples d'accions en què les institucions públiques s'han implicat de diversa manera són:

Museus i centres d'art que exploren iniciatives de difusió oberta del coneixement, com ara el CCCB, MACBA o CASM, entre d'altres.

Biblioteques públiques i centres que fomenten iniciatives col·lectives i col·laboratives d'aprenentatge compartit, com ara el projecte Transductores.

Plataformes de finançament col·lectiu i col·laboració distribuïda (del tipus *crowdfunding*), que reben suport de diverses institucions, com ara Goteo.

Els models *medialab* i de centres de recerca, creació i producció com ara Medialab-Prado, Arteleku, Hangar i d'altres a Europa i a l'Amèrica Llatina.

Nous equipaments culturals que donen suport a iniciatives culturals comunitàries, com ara els *punts de cultura* al Brasil (investigats per Yproductions, entre d'altres).

A l'acampada de la plaça Catalunya, l'art i la cultura es van reivindicar com a quelcom no retallable

Arxiu Robert Bonet